

Het ultieme wraakstuk

TONEEL / *HAMLET* BLIJFT INSPIREREN. DIT VOORJAAR TWEE NIEUWE VERSIES: EEN AVONTUURLIJKE NEDERLANDSE EN EEN TRADITIONELERE BRITSE

Irene Start

Het gaat er ontspannen aan toe tijdens de openbare repetitie van *Hamlet vs Hamlet*, een coproductie van Toneelgroep Amsterdam (TA) en Toneelhuis uit Antwerpen. Helemaal boven, in de Rabozaal van de Stadsschouwburg in Amsterdam, prevelen de acteurs nog snel even de teksten van Tom Lanoye voordat het publiek binnenstroomt. Bijzonder dat er zo veel belangstelling is: toeschouwers betalen 6 euro voor het zien van een paar losse scènes. En die worden ook nog onderbroken door regisseur Guy Cassiers, die de acteurs aanwijzingen geeft die in de zaal nauwelijks te verstaan zijn.

Tom Lanoye (55) bewerkte het beroemde wraakstuk van William Shakespeare zo grondig dat alleen de fundamenteën nog overeind staan: 'Het is op een respectvolle manier niet respectvol,' zegt de Vlaamse auteur via Skype vanuit Kaapstad, Zuid-Afrika, waar zijn tweede huis staat.

In deze *Hamlet* speelt geen man, maar een vrouw de hoofdrol: de aan het Toneelhuis verbonden Nederlandse actrice Abke Haring. Lanoye wilde haar als Hamlet. 'Het

was mijn enige voorwaarde om mee te doen.' Vanwege haar androgyne uiterlijk, waardoor veel teksten een dubbelzinnige lading krijgen. 'Hamlet is jong en nog ongevormd in zijn seksualiteit. Bovendien kan Abke als 35-jarige moeiteloos doorgaan voor een jongen van begin 20, de student die de Deense prins is.'

Helemaal uitzonderlijk is de keuze voor een vrouw niet. Niet alleen werden in Shakespeares tijd de vrouwenrollen door mannen vertolkt, andersom waren er diverse vrouwelijke Hamlets. De Franse actrice Sarah Bernhardt (1844-1923) bijvoorbeeld. 'Maar dat was meer een curiositeit,' zegt Lanoye.

In de schouwburg wordt geoefend met een steekscène waarbij Hamlet per ongeluk de adviseur van het hof doodt, Polonius (Roeland Fernhout), die hem vanachter een gordijn af luistert. De scène moet enkele malen worden herhaald, tot in het melige toe: het steken met een mes behoort kennelijk niet tot de standaardvaardigheden van

In de *Hamlet* van Tom Lanoye
mept iedereen elkaar
met woorden om de oren

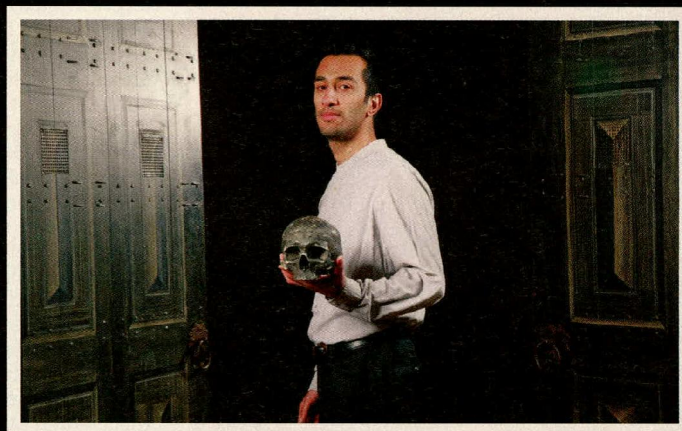
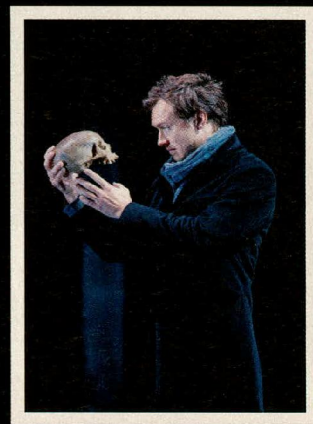
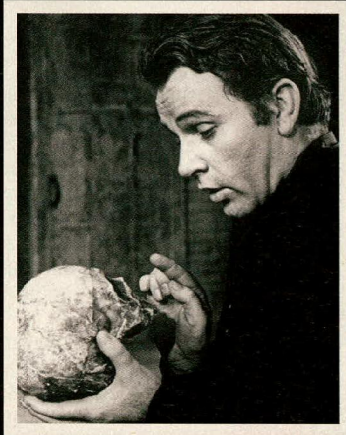
een acteur. 'Klopt,' geeft Haring ruiterlijk toe. 'Vroeger hadden ze wel schermlessen op de toneelscholen geloof ik, maar nu niet meer. Zo'n steekscène is bijna een choreografie.'

In deze *Hamlet vs Hamlet* doet het er ook niet erg toe: het zwaardgevecht waarmee Hamlet traditioneel eindigt, heeft Lanoye geschrapt. 'Een Hollywoodseinde,' noemt de schrijver het, 'ook in Shakespeares tijd al bedoeld om zo veel mogelijk kaartjes te verkopen.' In zijn *Hamlet* geen wapengekletter. 'De monologen zijn de veldslagen, iedereen mept elkaar met woorden om de oren.'

De toon van de repetities wordt later alsnog serieus, in een emotionele discussie van prins Hamlet met zijn moeder (Chris Nietvelt). Haring en Nietvelt laten de lange zinnen zinderen, uit de scène blijkt duidelijk dat ritme en klank van de tekst door Lanoye ernstig worden genomen. In zijn versie rekent de oude generatie hard af met de jongere en speelt seksualiteit een belangrijke rol. 'In deze versie gaat het om de lust van de moeder,' zegt dramaturg Erwin Jans in zijn inleidende praatje bij de repetitie.

Iedere acteur die de rol van Hamlet speelt, moet zich verhouden tot zijn beroemde voorgangers. In de Angelsaksische traditie

waren dat vaak steracteurs die eigenlijk een tikje te oud waren om de rol nog te kunnen spelen, zoals 'Sir' Kenneth Branagh en Richard Burton. Bekende Nederlandse Hamlets waren Pierre Bokma,

Hamlet, prins van Denemarken

Hamlet is tussen 1600 en 1602 geschreven door William Shakespeare. Hamlets vader wordt vermoord door diens broer Claudius, die trouwt met Hamlets moeder. Hamlet, een Deense prins die studeert in Wittenberg, zweert wraak. Sinds de oerpvoering is er een constante stroom van (her)interpretaties, waarin ook oudere acteurs Hamlet vertolken.

Gijs Scholten van Aschat en Jacob Derwig.

Opvallend dus dat de Hamlets van nu juist zeggen dat ze zich weinig aantrekken van hun voorgangers. 'Ik heb me niet ingelezen en heb niet naar films gekeken,' zegt Abke Haring, 'Voor andere acteurs biedt zo'n werkwijze misschien houvast, ik heb liever geen beeld van hoe anderen het hebben gedaan. Want dan moet je daar weer iets mee.'

Ook Naeem Hayat (25) trekt zich weinig aan van vorige Hamlets. De Brits-Pakistaanse acteur speelt Hamlet in de Engelse versie van het Londense Shakespeare's Globe, gespecialiseerd in werk van Shakespeare. Ter ere van de vierhonderdvijftigste geboortedag van William Shakespeare, rond 23 april, presenteert Shakespeare's Globe een nieuwe *Hamlet* die twee jaar lang de wereld zal rondreizen. Eerste stop na Londen is Amsterdam; eind april is de voorstelling in de Stadsschouwburg te zien.

'Ik vond het fantastisch om de rol te krijgen, die staat toch in de top-10 van rollen die iedere acteur wil hebben gespeeld. Maar ik kan niet met alle Hamlets voor mij bezig zijn,' aldus Hayat vanuit Londen. 'Dat is ook de magie van de rol, dat het tweeënhalve uur lang mijn Hamlet is.'

Heel traditioneel wil Hayat zijn versie niet noemen: 'er is muziek en het is heel energiek', maar het is geen geheim dat Shakespeare's Globe nauwelijks afwijkt van de originele tekst. Dat is ook wat het Britse publiek verwacht, dat de zinnen van de acteurs al kent voordat die ze uitspreken.

Het kenmerkt het grote verschil tussen de Angelsaksische en de Nederlandse uitvoeringstraditie van het beroemde wraakstuk. Terwijl in Groot-Brittannië het aanpassen van de teksten van Shakespeare bijna heiligschennis is, is het in Nederland juist bon ton om zo baanbrekend mogelijk te zijn. Van Het Publiektheater en het Nationale Toneel tot De Trust: allemaal pleegden ze stevige ingrepen in hun *Hamlet*.

Precies daarom past de nieuwe versie van Lanoye in een traditie van onaangepastheid. 'In Engeland hebben ze last van twee zaken,' aldus de schrijver. 'Het sterrendom en het commerciële aspect – de zalen moeten vol. De acteurs zijn altijd degelijk, maar de regie en de encenering zijn vaak huilen met de pet op.'

Kathedraal

Dat de Britse opvoeringstraditie museaal kan zijn, heeft ook acteur Jacob Derwig (44) ervaren. 'Mijn vader woont in Engeland en daarom heb ik er geregeld een oubollige *Hamlet* gezien. Het is daar gewoon weinig avontuurlijk. Waar wij in Nederland ver gaan met vormexperimenten, zijn de Britten behoudend. Wat niet wegneemt dat er vaak wel fantastisch wordt gespeeld.'

Derwig speelde Hamlet op zijn 28ste, in 1998 bij toneelgroep De Trust. 'Een goede

leeftijd voor die rol: je hebt genoeg acteursgereedschap en je bent jong genoeg om de adolescent te spelen die de wereld niet begrijpt.'

De regie was in handen van Theu Boermans. Halina Reijn speelde Hamlets vriendinnetje Ophelia, Jaap Spijkers zijn stiefvader Claudius. 'Als je de Hamletvertaling van Gerrit Komrij leest, dan duizelt het je, dat is zo'n kathedraal van taal. Wij hebben de tekst enigszins vereenvoudigd. Wij wilden een *Hamlet* die echt aankomt.'

'De uitvoering was met tachtig uitverkochte speelbeurten niet alleen een publiekssucces,' zegt Derwig, die voor zijn interpretatie werd genomineerd voor een Louis d'Or. 'Het was ook een kweekvijver voor talent. Omdat we niet veel geld hadden, lieten we de jongere rollen spelen door studenten van de toneelacademie, onder wie Tijn Docter en Waldemar Torenstra.'

De Nederlandse toneelgeschiedenis kent nog vele andere interpretaties, maar de productie waartegen alle Nederlandse interpretaties worden afgezet, is toch de *Hamlet* van Het Publiektheater uit 1985, geregisseerd door Gerardjan Rijnders en met Pierre Bokma in de hoofdrol. Het is zo'n roemruchte voorstelling waar iedereen zegt bij te zijn geweest. Wie de voorstelling vandaag de dag wil bekijken, moet enige moeite doen. Toneelregistraties verschijnen zelden op dvd (commercieel niet interessant) en het Theater Instituut Nederland is wegbezuinigd. De archieven zijn ondergebracht bij de Bijzondere Collecties van de Universiteit van Amsterdam en alleen op afspraak te bekijken.

Wat opvalt is – naast zijn lange haar – Bokma's soepele manier van spelen, van

■ **Toneelgroep Amsterdam: *Hamlet* vs *Hamlet*, tournee tot en met 13 juni (tekst verschijnt bij Prometheus)**

■ **TA-junior: *Hamlet*, Stadsschouwburg Amsterdam, tot en met 12 april**

■ **Shakespeare's Globe: *Hamlet*, Stadsschouwburg Amsterdam, 29 en 30 april**

Bij Toneelgroep Amsterdam staan alleen nog fundamenteën van het originele stuk overeind

nukkige student tot waanzinnige. Terwijl de andere acteurs nogal schreeuwen, heeft hij een prachtige spreekstem en speelt hij als Hamlet subtieler, tragischer, en toch ook met humor. 'Hamlet is de moeilijkste en alermooiste rol van Shakespeare. Moeilijk is dat Hamlet volledig gevangen zit in zijn eigen hoofd. Zijn twijfel staat los van de gebeurtenissen om hem heen. Het is alsof iedereen kijkt naar een gladiator die in de arena een denkbeeldig gevecht voert,' zei

Bokma destijds in een interview over zijn invulling van de rol.

Als deze 'iconische' Hamlet iets duidelijk maakt, is dat de jonge Deense prins moeite heeft met volwassen hypocrisie en dat hij blijft streven naar kinderlijke zuiverheid. Tom Lanoye dikt dit in zijn *Hamlet vs Hamlet* nog wat aan, ook door de leeftijdgenoten van Hamlet, zijn vriendin Ophelia (Gaite Jansen) en haar broer Laërtes (Eelco Smits) grotere rollen te geven. Deze kinderen van

Polonius hebben een verstoorde relatie tot hun vader, Lanoye suggereert incest. Ook in dit tweede familieverhaal worden grenzen overschreden.

Toneel is ensceneringskunst, en daarin blinken de Nederlanders uit. Maar toch, bij het zien van een avontuurlijke, avant-gardistische Nederlandse versie slaken toeschouwers vaak alsnog een zucht van verlichting als die beroemde Shakespeare-zinnen als 'wat een kunstwerk is de mens', 'zwakheid, jouw naam is vrouw' en uiteraard 'zijn of niet zijn' worden uitgesproken. Zo van: gelukkig, het is toch een echte Shakespeare.

Het is de vraag hoe het publiek zal reageren op de stevige herinterpretatie door Lanoye – iedereen wantrouwt elkaar en regisseur Guy Cassiers zet camera's in om dat wantrouwen te vergroten. Begrijpen ze zijn keuze voor een androgyn hoofdpersonage? Slaagt hij erin om het wraakstuk overtuigend naar het heden te halen? Lanoye ziet het met vertrouwen tegemoet: 'Het is een Shakespeare waarin ik ook mijn eigen thema's kwijt kan. Dit was het eerste toneelstuk waarin de moderne mens centraal wordt gesteld die meer piekert dan handelt en uiteindelijk aan zijn gepieker ten onder gaat.'

E

